

VIZSGÁLATOK AZ ÉK-ALFÖLD SOMFÁINAK TERMÉSEIN (*CORNUS MAS* L. 1753), KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A „CSÁSZLÓI” FORMÁRA

FINTHA ISTVÁN és SZABÓ ANIKÓ

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság,
4024 Debrecen, Sumen u. 2.

Elfogadva: 2005. február 22.

Kulcsszavak: húsos som, császlói forma elterjedése

Összefoglalás: A húsos som (*Cornus mas* L.) az ÉK-Alföldön igen gyakori montán-prealpin faj. Elsősorban házikertekben tűnik fel alig télvége után, dúsán fakadó aranyárga virágaival. Kivadultan is sok helyen található cserjésekben, erdőszéleken, illetve a következő két társulásban: *Quercus robori-Carpinetum* és *Fraxino pannonicae-Ulmetum*. Érdekes, hogy Soó *Synopsis*ában (1964) nem említi az É-Alföldről, írja viszont a szomszédos Nyírségből, ahol pedig az előbbihez képest szignifikánsan ritkább.

Az ÉK-Alföld somfái közt kiemelkedő a NYÉKES (1953) által leírt forma bélyegeit viselő *Cornus mas* f. *csaszloiensis*, a császlói, jó 150 éves „Öreg som”. Ugyanolyan értékes és máshol már talán nem található alak ez, mint a penyigei szilva és a milotai dió. Velük együtt a császlói som is nemzeti értékünk („hungarikum”), amelyet melegen ajánlhatunk szaporításra házi hasznára, unikális volta és génbanki értéke miatt is. Nem is beszélve arról, hogy mind között ez adja a legtöbb gyümölcshúst, hisz minden más formánál nagyobb a termés-mérete. Részint ennek a formának az állapotával, védettsége kérdéseivel, valamint méreteinek újrafelvételével foglalkozik a fentebbi írás, különösképp azért, hogy inspirációt is adjon további példányaink felkutatására és azok megmentésére, oltalmára.

Mindamellert a f. *csaszloiensis*nek igyekeztünk az egyedeit megtalálni a környéken, s ennek során 1999 és 2003 között nyolc község 26 somfájának terméssein végeztünk vizsgálatokat, amelyeket szándékunkban áll tovább folytatni.

Bevezetés

Írásunk aktualitását két dolog is adja. Egyik, hogy ősi gyümölcsfajtáink újrafelfedezése, használata reneszánszának korát éljük, a másik pedig az, hogy a császlói somot épp 50 éve írta le NYÉKES ISTVÁN (1953).

Ezek okán határoztuk el, hogy NYÉKES (1953) és PRISZTER (1962) nyomán kontrolláljuk a császlói somfa állapotát, és megvizsgáljuk a közeli és tágabbi környéken található fákat a som formakörének szemszögéből.

A császlói „Öreg som”, és védelme

NYÉKES 1953-ban a következőket írja e jeles fáról: törzskerülete 15 cm magasan 3 méter, de 35 cm magasan sokfelé ágazik. Fő ágai 50–80 cm kerületűek. Magassága 6,10 m, koronaátmérője 8 m x 7,5 m.

Magunk 1997-ben néztük meg a paramétereit. Ekkor a törzs földszinten mért kerülete 490 cm volt, közvetlen ezután hat jelentősebb ágat indított, melyek közül a két leg-

vastagabbnak 50 cm magasan mért kerülete 163, illetve 132 cm volt. A fa magassága kb. 6 méter. Méretei tehát az elmúlt 44 év alatt jelentősen változtak.

A somfa környezete az 1990-es évek elejéig a helyi Petőfi MgTSz művelésében állt. Többnyire kukoricaföld volt, amely vegyszerigényes, és a használt kemikáliák feltehetően nem voltak jó hatással rá. A „rendszerváltozás” után a terület magánkézre jutott. A szomszédos almáskert öregedő fáit kivágták, a somfa parcellájába egy darabig még kukorica került, majd – természetvédelmi szempontokból szerencsésebben – 1999-től lucernaföld lett.

A császlói, 150 évnél idősebb „Öreg som” felfedezését követően NYÉKES azt védelemre javasolta az Országos Természetvédelmi Tanácsnak már 1953-ban, mint korát, méreteit és ritka fajtáját tekintve arra méltó, értékes természeti emléket. A javaslatra so-
káiig nem történt semmiféle intézkedés. Aztán, védettségét megint javasolták 1958-ban, ezúttal az Építésügyi Minisztérium Város- és Községrendezési Főosztályának vezetője, majd 1977-ben az Országos Természetvédelmi Hivatal területi főfelügyelője és a nyíregyházi Megyei Tanács részéről. Törvényi oltalmára mintegy 36 év múlva, végre 1989-ben került sor, de csak ún. helyi védettség formájában, jöllehet a fentiek miatt országos értéknek kellene számotartanunk.

Anyag és módszer

A somfákat többször, főleg termésérés közben kerestük fel, de igen nagy segítségünkre volt Penyige polgármesterasszonya, KÖRÖSI MIKLÓSNÉ, akitől 1850 cédulázott csontárt kaptunk 2002-ben. Penyigén a hajdani, Szatmárban szokásos som-kultusz sikeres újraélesztése folyik, az ugyancsak innen híres penyigei szilva gasztronómiai hagyományainak ápolása mellett. Így, eddig nyolc szabolcs-szatmár-bereg megyei település (Bátorliget, Csaholc, Császló, Csengersima, Jánkmajtis, Mátészalka, Penyige és Vaja) 26 somfájának terméadatait rögzítettük. Ezekből 1999 és 2003 között összesen 1429 termés, 3456 csontár és 658 kocsány méreteit (összesen 10428 adatot) vettük fel 1/20-os tolmérővel, tizedmilliméternyi pontossággal.

Eredmények

A formák elkülönítésében „etalonként” használtuk PRISZTER (1962) anyagát (1. táblázat.)

A NYÉKES által talált és új fomaaként leírt *Cornus mas* f. *csaszloiensis* mellett sikerült még 3, hasonló bélyegeket viselő egyedeket találnunk (kettőt Császló községben, egyet a Csengersima határában fekvő Géci-sűrű erdejében). Másik megjegyezni valónk, hogy az egyedek meghatározásánál – különösen a csontár esetében – figyelemmel kell lenni a termésrészek morfológiájára, mert a termések (ill. a csontár és kocsány) méretei a korról kevésbé, ám az aktuális év időjárási körülményei függvényében erősen változhatnak. Mindezekről az alábbi táblázatok is jól tájékoztatnak.

1. táblázat.
Table 1

A húsos som (*Cornus mas* L.) termésének változatossága (PRISZTER 1962) (a méretek mm-ben)
The variability of the fruits of *Cornus mas* (PRISZTER 1962)
(1) fruit; (2) putamen; (3) peduncle

<i>Cornus mas</i>	Termés* (1)		Csontár (2)		Kocsány (3)
	hossza	szélessége	hossza	szélessége	
<i>f. mas</i>	(12-) 14–19	(8-) 10–13	(9,5-) 11–14 (-15,5)	4,2–6,5	(8-) 9–12 (-14)
<i>f. macrocarpa</i>	16–22	12–16	(11-) 13–16	(5-) 6–7	9–11 (-13)
<i>f. microcarpa</i>	9–12,5	8–11	9–11	(4,7-) 5–6	6–9
<i>f. csaszloiensis*</i>	21–27	12–17,5	16–18,5	6–7,3	13–15

* NYÉKESNél 30–35 X 10–15

A fenti formák profilindexe (PRISZTER 1962):

- *f. mas* termés: (1,2-) 1,3 – 1,4 (-1,7)
- csontár: (1,9-) 2,1 – 2,3 (-2,6)
- *f. macrocarpa* termés: (1,3-) 1,4 – 1,5
- csontár: 2,1 – 2,7
- *f. microcarpa* termés: 1,1 – 1,2
- csontár: 1,7 – 1,9
- *f. csaszloiensis* termés: (1,5-) 1,6 – 1,7 (-2,0)
- csontár: (2,5-) 2,7 – 2,8 (-3,0)

2. táblázat
Table 2

Az 1999–2002 között vizsgált somfák terméseinek adatai (a méretek mm-ben)
Metrical data of the fruits of *Cornus mas* from 1999–2002.
(1) fruit; (2) putamen; (3) peduncle

<i>Cornus mas</i> f.	Termés (1)	Csontár (2)	Kocsány (3)	Profilindex	
				termés (1)	csontár (2)
Császló, Rácz-kert 1999, 2002. (Helyi védett.) – <i>csaszloiensis</i>	21,6 x 14,2 (N° 364)	16,5 x 6,2 (N° 395)	14,7 (N° 230)	1,5	2,7
Penyige, Szenkepart/a 2002. – <i>macrocarpa</i>	21,0 x 15,2 (N° 100)	14,3 x 6,0 (N° 60)	14,6 (N° 23)	1,38	2,4
Penyige, Szenkepart/b 2002. – <i>mas</i>	15,4 x 11,6 (N° 150)	11,3 x 5,5 (N° 160)	10,6 (N° 20)	1,33	2,1
Vaja, templomkert/a, 2002. – <i>macrocarpa</i>	18,3 x 13,2 (N° 90)	13,1 x 5,5 (N° 90)	12,4 (N° 20)	1,39	2,4
Vaja, templomkert/b, 2002. – <i>mas</i>	16,2 x 10,9 (N° 40)	11,8 x 5,5 (N° 40)	13,5 (N° 30)	1,49	2,2
Penyige, IFJÚ JÓZSEFNÉ, 2002. Kossuth u. – <i>mas</i>	–	12,4 x 5,1 (N° 20)	–	–	2,4

2. táblázat folytatása
Contd Table 2

<i>Cornus mas</i> f.	Termés (1)	Csontár (2)	Kocsány (3)	Profilindex	
				termés (1)	csontár (2)
Penyige, JUHÁSZ BÉLA, 2002. – <i>mas</i>	–	11,7 x 5,6 (N° 300)	–	–	2,1
Penyige, KARDOS ZOLTÁN 2002. – <i>macrocarpa</i>	–	14,3 x 6,3 (N° 80)	–	–	2,3
Penyige, KISS ZOLTÁN, 2002. Kossuth u. 242; – <i>mas</i>	–	12,7 x 5,7 (N° 300)	–	–	2,2
Penyige, KONDOR ALBERT Kossuth u. 206; 2002. – <i>mas</i>	–	12,9 x 5,7 (N° 60)	–	–	2,3
Penyige, KÓRÖSI MIKLÓSNÉ (Ifjú-porta) 2002. – <i>macrocarpa</i>	–	15,1 x 6,0 (N° 40)	–	–	2,5
Penyige, MIKLÓS ELEMÉR 2002. – <i>mas</i>	–	13,1 x 5,9 (N° 300)	–	–	2,2
Penyige, NAGY LAJOS, 2002. – <i>mas</i>	–	12,7 x 5,3 (N° 40)	–	–	2,4
Penyige, SZABÓ ANDRÁS Kossuth u. 152; 2002. – <i>mas</i>	–	13,1 x 5,2 (N° 50)	–	–	2,5
Penyige, SZABÓ TIBOR, 2002. – <i>mas</i>	–	12,8 x 5,4 (N° 30)	–	–	2,4
Penyige, SZILÁGYI ANITA Kossuth u. 154; 2002. – <i>mas</i> (→ <i>microcarpa</i>)	–	11,9 x 6,1 (N° 70)	–	–	* 1,94
Penyige, TÓTH ENDRÉNÉ Kossuth u. 146; 2002. – <i>mas</i>	–	12,4 x 5,4 (N° 60)	–	–	2,3
Penyige, Önkormányzat Kondor-porta, 2002. – <i>mas</i> (→ <i>microcarpa</i>)	–	10,6 x 5,4 (N° 500)	–	–	* 1,96
Σ 18 faegyed	N° 744	N° 2.595	N° 323	–	–

+ Csaolc, Nagyrekesz (Malomtó melletti) régen bőven termő, mára alászorult fa 2002-ben talált mindössze két termése alapján -f. *macrocarpa* jelleget mutat (a csontár: 13,5 x 6,0 mm).

* A megjelölt két egyed f. *microcarpa* jellegű.

Az 2003-ban vizsgált somfák terméseinek adatai (a méretek mm-ben)
Metrical data of the fruits of *Cornus mas* from 2003.
(1) fruit; (2) putamen; (3) peduncle

<i>Cornus mas</i> f.	Termés (1)	Csontár (2)	Kocsány (3)	Profilindex termés (1)	csontár (2)
Csengersima, Géci-sűrű, erdészháznál, 2003. – <i>csaszloiensis</i> (a.)	19,75 x 12,08 (N° 48)	15,29 x 5,96 (N° 50)	10,65 (N° 28)	1,64	2,56
Jánkmajtis, Tánácsics u. 60., 2003. – <i>mas</i> (b.)	15,59 x 11,61 (N° 15)	12,27 x 5,10 (N° 90)	13,58 (N° 6)	1,34	2,45
Jánkmajtis, Vasút u. 38., 2003. – <i>macrocarpa</i> (c.)	18,26 x 12,51 (N° 56)	13,15 x 4,99 (N° 93)	10,24 (N° 21)	1,46	2,64
Bátorliget/1., Ősláp erdejében, 2003. – <i>mas</i>	16,47 x 12,26 (N° 156)	12,02 x 5,80 (N° 167)	11,37 (N° 71)	1,34	2,07
Bátorliget/2., Ősláp erdejében, 2003. – <i>mas</i> → <i>macrocarpa</i> (d.)	16,84 x 11,77 (N° 147)	13,45 x 6,15 (N° 155)	10,68 (N° 58)	1,43	2,19
Mátészalka, Kraszna u. 1., 2003. – <i>mas</i>	–	12,33 x 5,54 (N° 8)	–	–	2,23
Császló, („Öreg som”), Kossuth u. 56., 2003. – <i>csaszloiensis</i> (e.)	19,15 x 11,29 (N° 21)	17,06 x 6,33 (N° 18)	13,92 (N° 16)	1,69	2,69

a./: a 2003. év időjárási körülményei miatt a csontár és a kocsány rövidebb a standardnál, de a csontár felszíni reliefje tiszta f. *csaszloiensis* vonásokat mutat.

b./: méretei alapján f. *mas*, de a csontár felszíni reliefje f. *csaszloiensis* jellegű. Lehet a kettő hibridje is!

c./: tiszta f. *macrocarpa*.

d./: a f. *macrocarpa* felé közelítő alak!

e./: az anyagot a termésérés időszakának végén gyűjtöttük, pusztán kontrollként. Látszik, hogy a szokatlanul kis méretű termések ellenére a csontár és a kocsány méretei, a profilindex, valamint a csontár formája, felszínének reliefje jól mutatják a f. *csaszloiensis* – jelleget.

4. táblázat.
Table 4

2003-ban kétféle méretű termést hozott fák (a méretek mm-ben)
Metrical data of *Cornus mas* produced two different measured fruits in 2003.
(1) fruit; (2) putamen; (3) peduncle

<i>Cornus mas</i> f.	Termés (1)	Csontár (2)	Kocsány (3)	Profilindex termés (1) csontár (2)	
I/1. (- csak a nagy termések) Császló, Kossuth u. 36., 2003.	22,34 x 13,41 (N° 17)	16,09 x 6,28 (N° 17)	11,19 (N° 17)	1,67	2,56
I/2. (-csak a kis termések)	12,20 x 8,68 (N° 127)	8,99 x 4,53 (N° 151)	7,96 (N° 114)	1,41	1,99
I/3. (-összes termés) (- <i>csaszloiensis</i>) *	13,39 x 9,18 (N° 144)	9,71 x 4,71 (N° 168)	8,38 (N° 131)	1,46	2,06
II/1. (- csak a nagy termések) Császló, Kossuth u. 61., 2003.	20,66 x 14,54 (N° 8)	15,73 x 6,40 (N° 8)	7,75 (N° 4)	1,42	2,46
I/2. (- csak a kis termések)	13,87 x 10,50 (N° 90)	11,06 x 5,54 (N° 104)	I	1,31	2,00
II/3. (összes termés) (- <i>csaszloiensis</i>) **	14,42 x 10,88 (N° 98)	11,39 x 5,60 (N° 112)		1,32	2,01

* A 2003. év időjárási körülményei miatt (virágzásokor fagyok, utána aszály) méretben markánsan elkülönülő kétféle termést hozott. Sok ki nem nyílt bimbó maradt rajta elszáradva. A mintában egy iker, amelynek méretei: hossza 15,0 mm, kettejük szélessége 16,0 mm, szélessége 9 mm

** A 2003. év időjárási körülményei miatt (virágzásokor fagyok, utána aszály) méretben markánsan elkülönülő kétféle termést hozott. A csontár felszínének reliefje f. *csaszloiensis* vonásokat mutat.

Köszönetnyilvánítás

Hálásak vagyunk KÖRÖSI MIKLÓSNÉNAK, aki igen nagyszámú vizsgálati anyaggal támogatta felmérésünket, és ugyancsak köszönjük HABARICS BÉLA, HOMOKI KÁROLY és MÁTÉ RUDOLF természetvédelmi örkerület-vezetők szíves segítségét a 2003-as évi temések begyűjtésében.

IRODALOM – REFERENCES

- FINTHA I. 1994: *Az Észak-Alföld edényes flórája*. TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Budapest, 120 pp.
- NYÉKES I. 1953: A császlói som. A Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Évkönyve, 1953, pp. 169–173.
- PRISZTER SZ. 1962: A húsos som (*Cornus mas* L.) terméseinek változatossága. *Botanikai Közlemények* XLIX, 3–4, pp.:268–279 (276–279).
- SOÓ R. 1964: *A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve* II. Akadémiai Kiadó, Budapest, pp. 429–430.

RESEARCHES ON THE FRUITS OF CORNELIAN CHERRIES (*CORNUS MAS* L. 1753) OF THE NE HUNGARIAN PLAIN WITH SPECIAL RESPECT TO THE FORM *CSASZLOIENSIS*.

I. Fintha and A. Szabó

Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága, 4024 Debrecen, Sumen u. 2.

Accepted: 22 February 2005

Keywords: *Cornus mas* f. *csaszloiensis*

The Cornelian cherry (*Cornus mas* L. 1753) is a rather common montane-prealpine element in the flora of NE Hungarian Plain. Everywhere are catching the eye in first place in very early springtime by the house gardens of villages with their plenifully blooming golden coloured flowers.

It is growing as the wild form among bushy areas, edges of the woods, and scattered in associations as *Quercetum robori-Carpinetum* and *Fraxino pannonicæ-Ulmetum*.

That is a strange thing that it is not mentioned from the NE Hungarian Plain by *Synopsis* of Soó (1964) but he had written about it from a neighbouring Nyírségense, where it is more rare significantly.

Among the *Cornus* forms there is a noted one, described by NYÉKES (1953), it is the *Cornus mas* f. *csaszloiensis*. This form is represented by a more than 150 years tree in a village, named Császló (Szabolcs-Szatmár-Bereg County). This old tree as a special *Cornus*-form, has a same value as a plum of Penyige or walnut of Milota. Each of them there are our national assets: so called Hungaricum. Well, the *Cornus* of Császló is heavily recommended to propagation for its genetic values in use (as fruit, jam, etc.) and because of its rareness status.

This paper want to show the present circumstances of the stand of *Cornus* species with their forms – especially the forma *csaszloiensis* – with the purpose of protection at last.

KÖNYVISMERTETÉS

RIMÓCZI I.: **Gombaválogató 1–7.**

1. 118 színes tábla + bevezetés, táblázat, névmutató. Szébia Könyvkiadó, Budapest, 1992, ISBN 963 7393 00 9; 2. 118 színes tábla + bevezetés, táblázat, névmutató. Szébia Könyvkiadó, Budapest, 1993, ISBN 963 7849 08 4; 3. 9–128 pp. színes tábla és névmutató + bevezető és táblázat. Tudomány Kiadó, Budapest, 1995, ISBN 963 8194 03 0; 4. 11–131 pp. színes tábla és névmutató + bevezető és táblázat. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest, 2000, ISBN 963 356 285 6; 5. 5–132 pp. bevezetés, színes tábla, táblázat, névmutató. Szaktudás Kiadó, Budapest, 2004, 6. 5–149 pp. bevezető, táblázat, színes táblák és névmutató. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2005, ISBN 9553 69 7; 7. 5–154 pp. bevezető, táblázat, színes táblák és névmutató. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2005.

A könyvsorozat szinte az 1984-ben megjelent „88 színes oldal a leggyakoribb gombákról” (1–88 pp. színes tábla + bevezetés, táblázat és névmutató, 19,7×14 cm, fóliázott papírkötés, ISBN 963 231 673 8) című kötet folytatása méretben, szerkesztésben és kivitelezésben. Az igényes kivitelezés, szakszerű és lényegre törő szövegezés, a fényképek kiváló minősége mellett piktogramok mutatják a fajok ehető, mérgező, védendő voltát, valamint fenológiai táblázat szemlélteti az adott és a hozzá hasonló fajok termőestjeinek szezonális megjelenési idejét. Az is elmondható, hogy kiadók jöttek, kiadók mentek, de RIMÓCZI IMRE kitartóan alkotott, és – hála a támogatók jó voltának is, amelyet a kivételesen ízléses és szakmai „reklámok” is bizonyítanak – az utolsó négy kötet másfél év alatt jelent meg.

Hazánk nagygomba-világának fajszáma több mint 3000-re becsülhető. Ebből a sorozat 1039 gombafaj színes felvételével és leírásával segíti az érdeklődőket az Európa-szerte szegényedő környezet egyik rejtett életű tagjait megismerni. Az első kötet 180, a második 163 gyakori ehető és mérgező gombát mutat be, amelyek a gombaismereti tananyagát képezik, tehát közöttük vannak azok, amelyekkel a magyar szabvány foglalkozik, és amelyek árusítását rendelet engedélyezi. A két kötet az egyetemi oktatásban is felhasználható.

A harmadik kötet – 153 képével – a tudományos gombaismeret igényei, a fajoknak tájegységek, élőhelyek szerinti bemutatása felé fordul, és több, országosan ritka, a hazai vagy az európai szakirodalomban új fajt ismertet, és a gombák veszélyeztetettségére, védelmének szükségességére hívja fel a figyelmet. Tudni való, hogy a magyar „gomba vöröslista” 480 taxont tartalmaz, de a 23/2005 KvVM rendelet csak 35 nagygomba faj védelméről intézkedik, vagyis számos Európa-szerte védett taxon és hungaricum kimaradt! Bizonyára osztozom többek véleményével abban a tekintetben, hogy a környezetállapot-változásokra nézve nem ismertük fel és nem alkalmazzuk kellőképpen a gombák ökológiai jelző szerepét!

A negyedik kötetben a szerző sokféle nemzetség bemutatására törekedett. Elsősorban az Alföld és a Középhegység területéről 136 gombát ismertet.

Az ötödik kötet 127 középhegységi erdei és erdőssztyepp fajt ismertet. Címlapján a *Cortinarius paracephalix* szerepel, amelyet BOHUS GÁBOR fedezett fel, és a kötet az ő 90. életévének köszöntésére jelent meg.

A hatodik kötet az Alföld szikes-, lösz- és homokpusztáinak, a síksági erdőssztyeppeknek, ligeterdőknek 148 gombafaját öleli fel. Megtudjuk, hogy a pöfetegek, a kalaposgombák, a korallgombák és a taplók nem várt fajgazdagságban élnek a táj drámaiban fogyatkozó természetes foltjain.

A hetedik kötet a zárt erdők 142 faját mutatja be. Címlapján a *Boletus satanas* szerepel, amely ma már Európa szerte védett faj, de nálunk védelmére nem került sor.

A leírtak alapján megállapítható, hogy nem határozókönyvről van szó. Az első négy kötet belső borító oldalain a gombák felépitésének, a lemezes kalapos és a nem kalapos gombák alakjának, spóraszínének, valamint a kritikus csoportok (tömlőgomba-, tinóru- és pókhálógomba-félék) termőtestének ábrázolásával a szerző segíti az eligazodást. Figyelemre méltó és hasznos a borító hátoldalán azoknak a fa- és cserjefajoknak az igényes fényképi ábrázolása, amelyekkel a gombák együtt élnek.

A sorozaton végigvonuló korszerű nevezéktani alkalmazások, az alaktani és termőhelyi jellemzések a legjobb tudományos, nagygombász szakkönyvek sorába emelik az alkotást.

SZABÓ ISTVÁN